

чинники: диференціація мовних практик і ставлення (не питання!) до статусу російської мови; оцінка історичної (й часів незалежності тощо) спадщини; особливості лімітрофного (на кордоні між цивілізаціями) положення України.

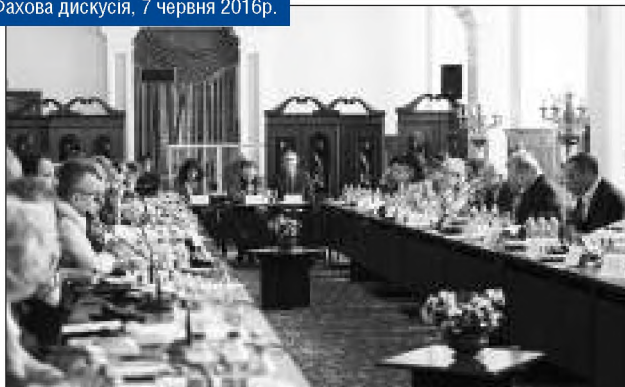
Формування спільної ідентичності громадян унеможливує й те, що Україна – сегментарне суспільство, в якому політичні й ідеологічні розбіжності в цілому збігаються з лініями соціокультурних розмежувань (мова, релігія, історична пам'ять, зовнішньополітичні орієнтації), зумовлюють виразну бінарність ментальних моделей.

Очевидно, що без формування інтегральної системи цінностей, артикуляції стратегії консолідації, Україна й надалі буде приречена на орієнтаційну роздвоєність, конфронтаційність у політичному мисленні та поведінці, “кризу ідеалів”. Йдеться не про нав'язування єдиної ідеології для всіх і створення атмосфери показної однотайності. Йдеться про пошук принципово нової парадигми розвитку на базі засвоєння кращого світового досвіду, надбань вітчизняної суспільної думки.

Важливим чинником формування спільної громадянської ідентичності є досягнення соціокультурної консолідації населення. Не можна не помічати того, що недосформованість громадянської та слабкість соціокультурних ідентичностей, фрагментованість політичної культури, схильність до пошуку “ворога” – серйозні виклики українського сьогодення. Ми спостерігаємо, як суспільно-політичні проекти реформаторів перетворюються на протилежність за умови критично низького рівня соціальної культури в суспільстві, де “війна всіх проти всіх” сприймається як норма. Це робить можливим маніпулювання суспільною свідомістю, побудову ідентифікаційних практик у руслі протиставлення/відторгнення, іншого/чужого.

Відсутність чинників для формування спільної ідентичності значно посилила загрозу сепаратизму, зростання ваги регіональних ідентичностей. З огляду на достатній потенціал для збереження сепаратистських настроїв на Донбасі (Сході) необхідно впроваджувати дієву комунікаційну стратегію діалогу з населенням, яка має враховувати: особливості регіональної ідентичності; історичні умови розвитку території; ментальні та психологічні особливості місцевого населення.

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

Особливо небезпечною виявилася недооцінка стану регіональної свідомості, самопочуття “людини на межі”. Ми маємо справу з вираженим соціокультурним конфліктом. Криза, яка відбувається на Сході, є також світоглядною. За умов руйнації єдиного духовного поля різні сегменти соціуму вибудовують для себе протилежні бачення моделі держави та й свого місця у цій державі.

Сьогодні вкрай потрібна практика транскультуральності, орієнтація на культурну трансцендентність, акцентування уваги на динаміці взаємовпливів та розмежувань. Найбільш оптимальною вбачається стратегія послідовної децентралізації і відмова від неактуальних сьогодні відносин “центр-периферія”.

ГОВОРЯЧИ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР, ЗАВЖДИ ТРЕБА УТОЧНЮВАТИ, ПРО ЯКІ САМЕ ЦІННОСТІ ЙДЕТЬСЯ

Анатолій СРОМЕНКО,
заступник директора
з наукової роботи,
завідувач відділу
соціальної філософії
Інституту філософії
ім.Г.Сковороди НАН України

Тема національної ідентичності є хіба що не найактуальнішою й найскладнішою за доби глобалізації та “постнаціональних констеляцій” (Ю.Габермас). Ці процеси трансформують інтегративну сферу українського суспільства, змінюючи семантику займенника “МИ” у площинах “спільних цінностей” і “спільних інтересів”.

Питання самоідентифікації українського суспільства є особливо актуальним на тлі драматичних і трагічних подій останнього часу. Найважливішим чинником ідентифікації нації, народу є здатність взяти на себе спільну відповідальність за власні дії в історичній тягlostі.

Поняття ідентичності, поряд з іншими поняттями, такими як консолідація, солідарність, суспільна інтеграція є важливим поняттям соціальної теорії. Поняття інтеграції суспільства своєю чергою типологізується поняттями соціальної та системної інтеграцій: перша ґрунтується на спільних цінностях, друга – на компромісі інтересів і системно-функціональних механізмах.

Фундаментом соціокультурних інтеграцій, солідарності та консолідації суспільства є ціннісно-нормативна сфера, а її серцевиною – етос життєсвіту, або “субстанційна моральність народного духу”, що й утворює ідентичність народу. Суперечність між цими типами суспільних інтеграцій унаслідок змін і трансформацій суспільства у процесі модернізації створює загрози згуртованості,

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

солідарності та консолідованості українського суспільства, зокрема в ціннісно-нормативній і системно-інституційних площинах.

Йдеться не лише про співіснування різних ціннісно-нормативних утворень. Ставляться під сумнів основні норми й цінності суспільства взагалі. Такий стан невизначеності в цінностях, коли співіснують різноманітні ціннісні системи, утворює дифузю ціннісно-нормативної системи як стан аномії, який і позбавляє ґрунту національну ідентичність.

За даними Інституту соціології, на запитання “Чого з наведеного Вам не вистачає?”, близько 40% опитаних протягом десятиліть відповідають: “норм і цінностей, які об’єднували б державу і суспільство”¹². Це стосується і солідарності, і справедливості, і свободи. Проте саме ці основні цінності утворюють фундамент для соціальної інтеграції суспільства, а отже і його консолідації. Треба зауважити, що, на жаль, індекс аномійної деморалізованості українського суспільства протягом 20 років залишається майже незмінним і тримається на рівні 13 балів за 18-тибальною шкалою¹³, а останнім часом, в умовах гібридної війни, яка за визначенням є аномійним явищем, зростає ще більше.

Тому, коли йдеться про подолання стану аномії, отже, ціннісно-нормативного забезпечення консолідації суспільства, ми здебільшого апелюємо до т.зв. європейських цінностей. Однак при цьому треба мати на увазі, що і в Європі існують т.зв. консервативні, традиціоналістські цінності, які спираються на конвенційний партикулярний етос.

Проте цій консервативній позиції, принаймні в повоєнний період і сьогодні, протистоять цінності, які спираються на універсалістську мораль, засадничену космополітизмом і християнством, обґрунтовану Кантом.

Тому, говорячи про європейські цінності та європейський вибір, завжди треба уточнювати, про які саме цінності йдеться.

Фундаментальними європейськими цінностями, що ґрунтуються на ідеях просвітництва як важливого складника модернізації, стали цінності “свободи”, “рівності” й “братерства”. Ці цінності в сучасному демократичному суспільстві зазнали певної трансформації у вигляді т.зв. **основних цінностей**, а саме: “свободи”, “справедливості”, “солідарності” та “відповідальності”.

Саме ці основні цінності покладені в основу ціннісно-нормативної системи Європейського Союзу,

викристалізувавшись у процесі становлення цієї системи. Зокрема, у ст.2 проекту Конституції 2005р. була сформульована їх сутність: “Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави, а також дотримання прав людини. Це цінності загальні для країн-членів співтовариства, яке характеризується плюралізмом, терпимістю, справедливістю, солідарністю та відсутністю дискримінації”¹⁴.

У новому тексті Конституції 2007р. у ст.2 додані ще й “права людей, що належать до меншин”¹⁵ і “рівність між жінками та чоловіками”¹⁶. Як бачимо, тут йдеться про моральні, правові, соціальні та політичні цінності, які лежать в основі соціальних і системних інтеграцій європейського суспільства.

Саме за ці цінності боровся Євромайдан, захищаючи і свободу, і справедливість, і солідарність.

Майдан із його універсалістським етосом та демократичним потенціалом став важливим новим чинником консолідації українського суспільства. Розпочавшись як процес на захист європейського вибору, а отже, й європейських цінностей, він перетворився на Революцію гідності, яка пришвидшила модернізаційні процеси в Україні.

Проте цей процес відбувався також вкрай суперечливо, адже Майдану протистояв Антимайдан з його конвенційним, партикулярним (навіть кримінальним) етосом, що стало ще одним викликом згуртованості українського суспільства. Однак **у цілому для українського суспільства Майдан став чинником його подальшої консолідації та самоідентифікації**.

Євромайдан став сходиною і каталізатором інтеграції України до ЄС, а європейські цінності – регулятивним принципом реалізації універсалістських цінностей.

І хоча відносна більшість (41%) громадян не вважають євроінтеграцію об’єднувальним чинником України, а ідентифікація з Європою серед наших громадян є ще досить низькою, проте, за даними Центру Разумкова, порівняно з 2006р. ця частка зросла¹⁷.

Результати досліджень Центру Разумкова та інших соціологічних організацій свідчать, що, *по-перше*, європейські цінності як універсалістські стають чинником самоідентифікації українців. *По-друге*, відбувається значний поступ у консолідації українського суспільства.

Подальший процес цієї консолідації потребує взаємодії системних інтеграцій (державних інституцій) і соціальних інтеграцій (громадянського суспільства) на принципах діалогу, відкритості, взаємодовіри і відповідальності. ■

¹² Українське суспільство. 20 років незалежності. Соціологічний моніторинг, том 2, таблиці і графіки. – Інститут соціології НАН України, 2011, с.279.

¹³ Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. За редакц. Ворони, Шульги. – Інститут соціології НАН України, 2012, с.553.

¹⁴ Договір, що встановлює Конституцію для Європи, статті 1-2.

¹⁵ Лісабонський договір (2007).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Докладно див.: Інформаційно-аналітичні матеріали “Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості”, вміщені в цьому журналі.